

Lezing 'Legal Information Literacy' - Ben Beljaars¹

Verdiepingsbijeenkomst 9 juni 2016 Rechtbank Amsterdam

Introductie²

In de juridische opleiding is nooit zoveel aandacht aan bibliothecaire vaardigheden besteed. Hoewel al in 1899 door de preadviseurs van de Nederlandse Juristen-Vereniging, o.a. Eyselis, Simons, Bolhuis en De Savornin Lohman, een stevig pleidooi is gehouden om het juridische aandachtsveld te richten op nieuwe onderwijsmethoden, bleef de aandacht voor bijvoorbeeld die bibliothecaire vaardigheden achterwege. Ook bij de latere besprekingen van de NJV over de richting van het juridische curriculum, in 1931 en 1972, besteedden de preadviseurs nauwelijks aandacht aan de juridische informatievaardigheden. De aandacht ging uit naar theoretische ideeën over het recht. Men ging er min of meer vanuit dat je als juridische student in de eindfase van de studie de bibliotheek regelmatig zou frequenteren, en op die manier vanzelf de wijze van zoeken eigen zou maken. De roep om meer 'praktijk' in het juridische curriculum op te nemen werd genegeerd. En eigenlijk is dat zo gebleven.

'Legal Information Literacy' is in Nederland nauwelijks een ingeburgerd begrip. En het Nederlandse equivalent – juridische informatievaardigheden – evenmin. De vertaling die meestal gehanteerd wordt - juridische informatievaardigheden – dekt niet helemaal de Anglo-Amerikaanse terminologie. In de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk is 'Legal Information Literacy' een bekender begrip, en worden de methoden op het terrein van juridische zoekstrategieën en research serieus genomen. Ook de wereld van de legal information literacy verandert snel. Met de digitalisering als motor is het domein rond het gebruik van de bibliothecaire kennis breder geworden.

Een paar min of meer willekeurige inkijkjes in de wereld van de legal information literacy

In het afgelopen decennium zijn meerdere trends waar te nemen. Misschien wel te veel om op te noemen. Ik stip er een paar aan: digitalisering, content integratie, big data, de virtuele bibliotheek, de opkomende beeldtaal van de bronnen. Wat specifiek voor het juridische vakgebied: de juridische databanken, het gebruik van verwijzende portals en de onstuitbare groei van juridische websites.

Een wel bijzondere trend is de verandering van de functie van het boek. Het boek wordt steeds meer bekeken vanuit de digitale focus. De huidige gebruiker denkt al steeds meer in termen van het digitale aanbod. Stefan Gradmann, professor voor Bibliothek- und Informationswissenschaft aan de Humboldt-Universität te Berlijn, drukte het een paar jaar geleden heel stellig uit: 'In de wetenschappelijke bibliotheek van de toekomst heeft het boek zijn functie als hoofdmedium verloren. Het wordt volledig of overwegend vervangen door digitale bronnen, die ook niet meer analoog functioneren en daardoor op een heel andere manier deel kunnen uitmaken van onderzoekomgevingen. De bibliotheek is dan niet meer de inrichting die informatiedragers – information containers – ter beschikking stelt. Wetenschappelijke bibliothecarissen

---

¹ mr. B.F. Beljaars is universitair docent bij de faculteit Rechten van de Erasmus universiteit; bewerkte versie van de lezing

² Met dank aan mr. E.R. Winter vakreferent bij de faculteit Rechten van de Erasmus universiteit en drs. P.C.C. Rodenburg directeur Praktizijns-Sociëteit

zullen zich anders dan tot nu toe moeten bezighouden met content – de inhoud – van hun bronnen.³ In de juridische wereld is het boek overigens nog niet vervangen door het digitale exemplaar, maar de veranderingen zullen zich in de komende jaren gestadig doorzetten.

Twee verschillende invalshoeken trokken de aandacht op het terrein van de ‘Legal Information Literacy’. Een illustratie van de reikwijdte van het kennisveld. Het eerste voorbeeld beweegt zich inhoudelijk op het veld van privaatrechtelijke proces-en bewijsvoering, maar focust aan de andere kant op de toepassingen van de (juridische) informatievaardigheden.

The Sedona Lectures

Henseler besteedde in zijn Openbare les voor de Hogeschool van Amsterdam aandacht aan de Sedona Lectures.⁴ Hij richtte zijn aandacht op het fenomeen ‘E-Discovery’, ‘Op zoek naar de digitale waarheid.’ Vanuit zijn forensische praktijkachtergrond wilde hij weten hoe informatie op forensisch verantwoorde wijze veiliggesteld en slim verwerkt kon worden. In dat kader kwam hij uit bij The Sedona Conference (TSC). Wat behelste de Sedona Conference?

In 1997 heeft de advocaat Richard G. Braman in de VS een interessant initiatief genomen.⁵

‘Braman founded TSC — a series of three legal conferences held every year in Sedona (Arizona), each one dedicated to a specific area: anti-trust law, conflict litigation, and intellectual-property rights.’⁶

Het geheel gegoten in de vorm van de college-seminar-formule. Een speciaal model waar een kleine groep van mensen die echt geïnteresseerd zijn in het onderwerp, het proberen uit te diepen, en op een hoger niveau trachten te brengen in samenspraak met een professional. Waar het delen van ideeën en leren van elkaar voorop staat.^{7 8}

De ideeën die vanuit deze Sedona Conference voortkwamen, hielden gelijke tred met de enorme vergroting van de databestanden in de overheidsfeer. Advocaten die voor hun zaken emailverkeer van de partijen moesten doorzoeken, stuitten op de moeilijkheid dat de omvang van data, de grootte daarvan, te groot was om te doorzoeken. De bewijsvoering op basis van e-mail-verkeer, konden ze nauwelijks rond krijgen. Men had gespecialiseerde informatiedeskundigen nodig om de inhoud te duiden. De noodzaak tot beheersing van Big Data vereist nu eenmaal technische kennis, en juristen ontberen dat. Dus de inschakeling van ICT-deskundigen is een voorwaarde om dergelijke omvangrijke e-mail bestanden processueel aan te kunnen wenden. In *Laura Zubulake, Plaintiff versus UBS Warburg LLC, UBS Warburg and UBS AG, Defendants*. No. 02 Civ. 1243(SAS), United States District Court, S.D., New York, May 13, 2003, is dat voor het eerst aan de orde gesteld.

---

³ Uitspraken verzameld door Dagmar Giersberg, Goethe-Institut e.V., Internet-Redactie, mei 2013.

⁴ J. Henseler, E-Discovery. Op zoek naar de digitale waarheid. Openbare Les, 14 april 2010, HVA Publicaties.

⁵ J. Henseler, 2010, p. 26 t/m 30.

⁶ <http://www.pcmacconvene.org/big-ideas/your-career-tips/this-conference-is-rethinking-continuing-education/>

⁷ They were based on a specific model. “[Braman] wanted to replicate the college-seminar experience,” Weinlein said, “where you have a small group of people who are really interested in the subject matter, exploring it on an advanced level, with someone that’s a professional facilitator or moderator. But everyone is sharing ideas and learning from each other.”

⁸ - See more at: <http://www.pcmacconvene.org/big-ideas/your-career-tips/this-conference-is-rethinking-continuing-education/#sthash.cHsXtPRk.dpuf>

Tekst classification, of wel Machine Learning, Predictive Coding, Technology Assisted Review, Artificial Intelligence, Computer Assited Review, waren de termen die gangbaar werden. In 2011 schreven Grossman en Cormack een artikel met als titel: 'Technology-Assisted Review in E-Discovery Can be more effective and more efficient than Exhaustive Manual Review.', waarin ze aantoonde dat nieuwe wegen ingeslagen moesten worden om de hoeveelheid informatie de baas te kunnen. Big Data was toen nog geen 'hot item', maar zou dat weldra worden.⁹ The Sedona Conference (TSC) was de eerste organisatie die aandacht besteedde aan de 'overflow' aan data die in juridische kwesties aan de orde kwamen. TCS stelde regels op die baanbrekend waren.

Robotisering binnen de advocatuur

De journalist Teri van der Heiden schreef in een speciale bijlage van de NRC – 2 januari 2016 - nog niet zo lang geleden: 'Hier is ROSS de robot: een machine die alle wetten, jurisprudentie en andere juridische documentatie kent. Een juridische vriend die op alle vragen een antwoord geeft. Een digitale advocaat-stagiair die écht dag en nacht beschikbaar is, ook in het weekend. Robot ROSS is de grote belofte op het gebied van *legaltech*, technologie op het gebied van juridische dienstverlening. En daarmee een bedreiging van de traditionele advocatuur. Een advocaat verkoopt de kennis en ervaring in zijn hoofd. Die expertise rechtvaardigt zijn uurtarief. Wat als een robot straks net zo goed kan wat hij kan, of misschien zelfs sneller en beter? Zo ver is het nog niet, maar de advocatuur staat wel onder druk.'

De robot ROSS is ontworpen door studenten van de universiteit van Toronto. Het apparaat is kunstmatig intelligent en maakt zichzelf steeds slimmer. Hij gebruikt de technologie van IBM Watson, een zelflerende supercomputer van IBM. Het gaat dus om software in de verpakking van een robot, of te wel een zoekmachine. ROSS heeft een website (www.rossintelligence.com) en de gebruikers vullen de database aan. De relatie met de Watson-computer is nog wel het meest revolutionaire aan deze ontwikkeling. De Watson-computer kan namelijk 'een in spreektaal gestelde vraag interpreteren en na een zoektocht door een verzameling van encyclopedieën, boeken, tijdschriften, wetenschappelijke artikelen en informatie van gecrawelde websites en serverbestanden in de organisatie binnen enkele seconden een goed antwoord op de vraag geven.'¹⁰

Watson-technologie maakt hierbij gebruik van op maat gemaakte diepe-vraag-en-antwoordsoftware die verder gaat dan de conventionele kunstmatige intelligentie. Hij berekent ook een betrouwbaarheid van zijn antwoorden en besluit op basis hiervan of het antwoord betrouwbaar genoeg is om gegeven te worden. Watson, en daarmee ROSS, zal daardoor ontwikkelingen initiëren die met de huidige contentintegratiemogelijkheden van Legal Intelligence (Kluwer), Rechtsorde.nl (SDU) en andere soortgelijke databases nog niet bereikt kunnen worden.

Legal Information Literacy (juridische informatievaardigheden)

Legal Information Literacy is vooral een concept dat zich op het snijvlak van recht en bibliotheek- en researchvoorzieningen ligt. Het begrip wordt onder andere gebruikt om de juridische

---

⁹ WRR, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 'Big Data in een vrije en veilige samenleving', Amsterdam University Press, Amsterdam 2016.

¹⁰ Wikipedia, d.d. 2 juni 2016

informatievaardigheden een plaats te geven in het juridische curriculum. Is het concept enkel toegesneden voor gebruik in de hoger onderwijswereld? Nee, het idee heeft een bredere uitstraling. Zoekstrategieën en research binnen de praktijk van het recht worden steeds belangrijker. Een recent voorbeeld in een andere context zijn de Panama Papers.¹¹ Hier zijn het onderzoeksjournalisten die gebruik maken van vergelijkbare onderzoeksmethoden. In eerste instantie de ‘ouderwetse’, dat wil zeggen ‘turven’ en systematiseren met de hand.

Kortom, Juridische informatievaardigheden (Legal Information Literacy) houdt onder meer in:

1. het hanteren van rechtsbronnen, klassiek op papier of digitaal.
2. het analyseren van juridische problemen binnen een rechtsgebied.
3. een normatief kader om de juridische problemen te kunnen vaststellen.
4. verschillende rechtsstelsels kunnen vergelijken.
5. het kunnen beoordelen van wetenschappelijke juridische informatie, o.a. op actualiteit, relevantie en betrouwbaarheid.

Dus bovenstaande voorbeelden – The Sedona Lectures en Robotisering binnen de Advocatuur - passen in dit stramien van denken.

Typering van de huidige gebruiker van de juridische bibliotheek

Een universiteitsbibliotheek in Nederland kent grosso modo vier soorten professionele juridische gebruikers. Wetenschappers, professionals uit de juridische praktijk (rechters, advocaten, bedrijfsjuristen en overige praktijkjuristen), en juridische studenten en uiteraard vakreferenten en bibliotheekfunctionarissen. Alle vier de categorieën hebben zeer verschillende kennis- en gebruikservaringen met een juridische bibliotheek. Door de verschillende niveaus van bibliotheekervaring en vakinhoudelijke juridische kennis, is de behoefte aan gespecialiseerde bibliotheek kennis ook divers. Tevens zijn in een “digitale bibliotheek” de zoekstrategieën van een andere orde, dan in een traditionele niet-virtuele bibliotheek.

We beperken onze focus tot de praktijkjurist. Zijn of haar kantoorbibliotheek is steeds meer verweven geraakt met de mogelijkheden van het World Wide Web. En sinds die mogelijkheden gegroeid zijn door het beschikbaar zijn van de tablets, iPads en smartphones, kan de praktijkjurist zijn of haar zoekstrategie afstemmen op Google, Google Scholar, Google Books, Twitter, Facebook of het aanbod aan juridische E-books. Mocht hij of zij toegang hebben tot een digitale bibliotheek dan dient men de mogelijkheden van het Web als platform van communicatie te kennen. Maar is dat voldoende?

---

¹¹ <https://panamapapers.nl/#!wat-zijn-de-panama-papers>

In totaal gaat het om ruim 11,5 miljoen documenten, e-mails, spreadsheets, powerpoints en andere bestanden. Dat is meer dan tien keer zo veel als de eerste verzameling documenten die werd verspreid via WikiLeaks, van de Australiër Julian Assange. In totaal zit in de database informatie over meer dan 214.000 vennootschappen.

De gegevens zijn binnengekomen bij de Duitse krant Süddeutsche Zeitung. Die heeft ze gedeeld met ICIJ, die het vervolgens deelde met aan ICIJ verbonden media en journalisten. Wie verantwoordelijk is voor het lek wordt niet openbaar gemaakt en is ook niet bekend bij de deelnemende journalisten. Geen van de deelnemende media heeft voor de toegang tot de database betaald.

Was er in het universitaire onderwijs eerst nog een taboe op het gebruik van Google te constateren, met de toename van de kracht van de zoekmachine lijkt dat een achterhaalde zaak geworden, en ook lijkt dat alles locatie-onafhankelijk te functioneren.

(Universitaire) bibliotheken verkeren in een transitiefase: enerzijds dienen ze hun klassieke rol te blijven vervullen – een collectie wetenschappelijke literatuur verzamelen en beheren -, en anderzijds zullen ze nieuwe wegen moeten inslaan. Daartoe moet de (universitaire) bibliotheek zichzelf permanent instellen op een veranderingsproces en steeds aansluiting zoeken bij nieuwe infrastructurele kennistechnologieën. De informatiegebruiker wordt veeleisender op het terrein van de toegankelijkheid van informatie. Portals dienen daarom ingericht te zijn op snelheid, overzichtelijkheid en leesbaarheid, maar ook rekening te houden met continuïteit en vormvastheid.

- **De vraag naar informatie**

De juridische datastromen groeien met de dag, van de meer dan 1000 raadpleegbare 'E-journals' in een universitaire bibliotheek tot de steeds uitgebreidere websites zoals rechtspraak.nl, parlement.nl of overheid.nl. De exponentiële groei van juridisch informatieaanbod is nauwelijks te overzien. De traditionele zoekmachine lijkt op het eerste gezicht uitkomst te bieden, maar bij nader inzien levert dat niet altijd bruikbare gegevens op, omdat het aankomt op het gebruik van de juiste lemma's, zoektermen en kernbegrippen uit het vakgebied of rechtsgebied waarop gezocht wordt en vooral ook het handig combineren daarvan.

Daarnaast wisselt de informatiegebruiker constant tussen al dat informatieaanbod en dient hij tegelijkertijd alle systeemwijzigingen in de datavoorzieningen bij te houden. Hij is zich daarbij nog nauwelijks bewust van de specifieke achtergrond van de informatieaanbieders. Zelfs als hij zich kritisch afvraagt: wie genereert de informatie, wat is het onderscheid tussen publiek gemaakte en private (privé of besloten organisatie) informatie en wie schermt welke informatie waarom af? Dan nog is er weinig tijd het informatieaanbod te doorgronden, laat staan dat hij of zij een reflexief moment inlast.

De 'gedesoriënteerde' Web-gebruiker klikt door op zoek naar nog actuelere informatie en is bij een op het eerste gezicht 'goed-ogende' hit al tevreden. De trend naar een nog omvangrijkere informatiedichtheid zal door de voortdurende ontsluiting van teksten, blog's en andere geïntegreerde mogelijkheden enkel nog toenemen. Naast de toegang tot de 'bibliothecaire gemeenschap', zullen vier elementen voor de bibliotheekgebruiker in toenemende mate van belang zijn:

- a- Groei in omvang van informatie
- b- Allocatie van informatie
- c- (technische mogelijkheden tot) Filtreren van zoekresultaten
- d- Selectie van informatiebronnen

Gebruik en toepassing van gevonden gedigitaliseerde informatie zullen de activiteiten van de bibliotheekgebruiker gaan bepalen. Hij zal steeds meer toegroeien naar een eigen pagina, 'My Library', waar zijn persoonlijke voorkeuren –vastgelegd in een profiel- een actieve rol vervullen in het beheer van de content.

- **Groei**

De exponentiële groei van het informatieaanbod wordt alom erkend. De krachtige motor van het World Wide Web staat garant voor steeds meer ingangen. Ook de gespecialiseerde wetenschappelijke gedigitaliseerde publicatiemedia genereren in gestaag tempo nieuwe fora. De lijst met raadpleegbare E-journals is nog lang niet compleet. Universiteiten en universitaire instellingen over de gehele wereld hebben in navolging van de reeds bestaande digitale tijdschriften in de Anglo-Amerikaanse universitaire wereld nieuwe media verspreid. Was tot voor kort 'bloggen' nog een exceptie in het wetenschappelijke domein. Nu ze steeds talrijker en invloedrijker worden, zal op een bepaald moment ook de bibliotheek deze informatiebronnen op z'n minst generiek moeten catalogiseren.

Alle Nederlandse universitaire bibliotheken zijn in de eerste plaats voor de eigen universitaire gemeenschap uitstekend toegankelijk, buitenstaanders moeten meer moeite doen voordat zij gebruik kunnen maken van die faciliteiten, ofschoon de collectie vrijwel altijd digitaal te raadplegen is. Uitleningen dienen vanuit de eigen instelling, via interbibliothecair leenverkeer te lopen. Vanuit een gebruikersperspectief hebben de Nederlandse universitaire bibliotheken adequaat gereageerd op de gedigitaliseerde mogelijkheden. Nieuwe gebouwen en herinrichtingen geven aan dat universiteiten en hun UB's het belang van goede informatievoorzieningen onderkennen.

Bij de herinrichting van universitaire bibliotheken wordt er nu rekening gehouden met zowel de behoeften aan een gedigitaliseerde virtuele inrichting – werkplekfaciliteiten met toegang tot internet en de digitale bibliotheekcollectie – als aan ruimten die tegemoet komen aan de veranderde onderwijsbehoeften van docenten en studenten. De architectuur van een universitaire bibliotheek is nog steeds belangrijk. Niet enkel technische voorzieningen maken van de bibliotheek een leerplek van formaat; ook de ligging, de opstelling, het lichtplan, de toegankelijkheid, de service door de medewerkers en het gerealiseerde stilteniveau zijn onderscheidende aspecten.

- **Allocatie van informatie**

De plaats waar informatie is opgeslagen, de bereikbaarheid daarvan wordt steeds belangrijker. Bibliotheken hebben daarin een speciale rol te vervullen; prima facie bepalen de websites en portals van de bibliotheken in hoge mate de toegankelijkheid van de beheerde collecties. Overzichtelijke verwijzingen naar categorieën van databanken zijn voorwaarde om het gebruik bereikbaar te maken en te optimaliseren. Digitale bestanden dienen een vaste plaats te verkrijgen in het systeem, wat zal betekenen dat servers en andere dataopslagsystemen permanent bereikbaar zullen moeten zijn. Webcasts, video en podcasts gelieerd aan het juridische domein vormen nog een klein onderdeel in de virtuele bibliotheek, maar samen met Youtube-filmpjes zullen ook die informatiebronnen in de universitaire bibliotheek een plaats moeten krijgen.

Informatiestromen zullen volgens Harvard-hoogleraar Darnton een nog grotere groei te zien geven, dan wij nu kunnen voorzien. Dat betekent in de praktijk dat de informatievrager voortdurend op de hoogte dient te zijn van de veranderingen in zijn (My Library) bibliothecaire systeem. Daarnaast zal de informatievrager in de toekomst in staat zijn zijn eigen virtuele bibliotheek te beheren, want de dataopslagsystemen zijn qua capaciteit beschikbaar en stellen hem in staat "zijn persoonlijke boekenkast" gedigitaliseerd in te richten.

Welke soorten informatiedragers dat zullen zijn, is nog ongewis, maar duidelijk is dat de universitaire bibliotheek zich steeds meer zal moeten toeleggen op het 24/7 verlenen van 'access' voor de individuele gebruiker en wat daarmee samenhangt. En juist in het up-to-date houden van de informatie en het geleiden en het beheer van de informatiestromen zal de bibliotheek de kwaliteit van de toegankelijkheid dienen te waarborgen. De concurrentie met niet-bibliothecaire informatiebronnen zal dat proces van verandering versnellen en de positie van de universitaire bibliotheek in het alloceren van informatie drastisch veranderen.

- **Filtreren van zoekresultaten**

Het kunnen hanteren van informatievaardigheden wordt steeds belangrijker. Praktijkjuristen zullen een actieve houding moeten aannemen. Ze zullen steeds zelf moeten bepalen of de gevonden informatie toegevoegde waarde heeft, beschrijvend adequaat of vernieuwend is, en het doel kan dienen dat de praktijkjurist voor ogen heeft. Door de vele mogelijkheden van informatieverwerving is het selectieproces daarvan veel ingewikkelder geworden. Het filtratieproces betekent niet enkel waardering van de inhoudelijke informatie, maar ook het beoordelen waar de informatie van afkomstig is. Bibliotheken beheren de collectie, en geven toegang via hun licentiebeleid aan uitbreiding en beheersing van de collectie. De praktijkjurist zal normaliter zelfstandig in de breedte van zijn onderzoek de informatie wegen. Waar de bibliotheek een groter bereik heeft – qua diepte, de kennis van bronnen – staan nieuwe wegen open die de praktijkjurist ter zijde staan. Bij bepaalde onderwerpen kunnen tijdelijke portals of dossiervorming voor individuele gebruikers of groepen gebruikers een handreiking zijn ter vervulling van die vernieuwde rol. Het faciliteren van de praktijkjurist op individueel niveau zal toenemen vanwege de overload aan beschikbare bronnen.

- **Selectie van informatiebronnen**

De selectie van bronnen voor juridisch onderzoek was tot heden voornamelijk gebaseerd op ervaringskennis van wetgevingsdatabanken en andere juridische databanken, zoals 'Algemene Wet Bestuursrecht', 'Kluwer Arbitration', 'Opmaat', of 'Case Law-collecties' en E-Journals. Naast de reguliere boeken- en tijdschriftencollectie die fysiek benaderbaar is met behulp van klassieke zoekmethoden en classificatie indelingen, vormt de ontsluiting van het digitale aanbod door metadatering en de daarbij behorende zoekstrategieën een nieuwe uitdaging. De kennis die nodig is om de digitale informatie te filtreren voor onderzoekdoeleinden kent een andere structuur, dan de informatieselectie die nodig is bij standaard zaken.

Het lokaliseren en valideren van informatie is in handen van de praktijkjurist zelf, maar om dit maximaal te kunnen benutten, is kennis over het hanteren van de technische mogelijkheden en het overzicht van de beschikbare bronnen een cruciale voorwaarde.

Ook de zoekstrategieën binnen gevonden databestanden veranderen. De informatievragers zal eerst de databank met zijn lemma's bevragen en daarna de geselecteerde full-tekst-bronnen nogmaals screenen op de gezochte thema's, onderwerpen of begrippen. Wat zijn in het juridische domein gezaghebbende bronnen, vooral van internationale afkomst?

De systematisering en structuur die de bibliotheek daarin weet te bereiken laat zich niet enkel afmeten via de statistische gebruiksdata, maar vooral ook in de kwaliteit van de toegang.¹²

Een aantal jaren geleden hebben wij in Rotterdam de twee invalshoeken waaruit juridische bronnen benaderd kunnen worden naast elkaar gezet. In de wetenschappelijke wereld was het niet gebruikelijk een wetenschappelijke tekst te onderbouwen met referenties die voortkwamen uit de zoekprocedure op basis van Google. Maar de zoekmachine van Google werd steeds krachtiger en professioneler.

De -bedrijfsgeheime- algoritmen, die Google in zijn zoekmachine hanteert, bepalen de rangorde van de gevonden informatie. De gevonden informatie varieert van land tot land en van gebruiker tot gebruiker door de “automatisch-profileren” instelling in de algoritmen. Check dit bijvoorbeeld eens door met google.de een zoekopdracht uit te voeren en dan diezelfde opdracht te doen via google.nl of google.co.uk; je vindt echt andere zoekresultaten. Ook dezelfde opdracht door een collega met andere belangstellingen kan al vanwege diens zoekprofiel (“automatisch gegenereerd” door Google o.a. op basis van zoekhistorie, regiolocatie, woonadres) andere resultaten te zien geven.

Een vergelijking¹⁴

Voordelen van internet research:

1. Wereldwijde toegang tot openbare informatie; (Let op: Erg veel (vak)informatie is NIET openbaar -Open Acces- vindbaar en niet beschikbaar)
2. Snelle up-to-date-informatie;
3. Grote communicatieve mogelijkheden;
4. Voor iedereen toegankelijk die beschikt over een internetverbinding;
5. Pdf-beschikbaarheid en downloadmogelijkheden;

Nadelen ten opzichte van de UB bronnen:

1. Internetbronnen systematiseren en catalogiseren de informatie niet;
2. Internetbronnen kennen geen externe kwaliteitstoets op betrouwbaarheid¹⁵;
3. Permanent individueel gebruikersoordeel nodig voor alle bronnen;
4. Internet biedt geen toegang tot gespecialiseerde betaalde databanken en bronnen;
5. Geen gespecialiseerde toegankelijke hulp van bibliotheekpersoneel;
6. Internet heeft een beperkte archieffunctie;
7. Websites, hyperlinks ect. kunnen gemakkelijk veranderingen ondergaan, kunnen plotseling vervallen of verplaatst of verwijderd zijn;
8. Bronnen op internet zijn eenvoudig manipuleerbaar; betrouwbaarheid is niet of nauwelijks te beoordelen

---

¹² Ben Beljaars and René Winter, Studying law in the Netherlands: the role of the library. In: Legal Information Management, 2010, 10(3), p. 241-246.

¹⁴ Ben Beljaars and René Winter, The University Library: A Driving Force for Reform in Legal Education, in: International Journal of Legal Information, Vol. 40, number 1-2 Spring-Summer 2012, p. 1 – 21.

¹⁵ Jeffrey Pomerantz, Metadata. – MIT Press, 2015, p. 102

Het World Wide Web heeft een allesoverheersende invloed op het leren van het zoekgedrag van gebruikers. Zelfs zo sterk dat de zoektechnologieën die gebaseerd zijn op de nieuwste ict-toepassingen nu veel eerder hun weg vinden naar de universitaire bibliotheek. Contentintegratiesystemen sluiten daar vrijwel naadloos op aan. Zij maken gebruik van een techniek die het bevragen van verschillende databases tegelijkertijd mogelijk maakt. Met filters valt de vraag naar het gezochte onderwerp te verkleinen of te vergroten en te beperken of uit te breiden met soorten publicaties. Voor gebruikers is het vooral belangrijk dat zij de verschillen in reikwijdte van de filters zien. Contentintegratie neigt naar het idee van volledigheid, maar ook hierbij geldt dat verregaande inhoudelijke bibliothecaire vakkennis noodzakelijk is, wil de raadpleging van de bronnen succesvol zijn.

Een belangrijke waarschuwing moet hier worden gemaakt over de betrouwbaarheids- en kwaliteitstoets bij het gebruik van digitale bronnen. Jeffrey Pomerantz, Information Scientist in de VS waarschuwt:

Electronic resources are both easy to duplicate, and easy to edit –some (like wikis) easier than others. WikiScanner makes it abundantly clear that knowing the history of an online resource is necessary but not sufficient; to be able to trust in the validity and reliability of a resource, it is also necessary to know what entities have influenced that history.¹⁴

- **De toekomst**

Plannen om via ('open source') 'open data' overheidsinformatie beschikbaar te gaan stellen zijn actueel. Het verdienmodel van uitgevers zal veranderen, en daarmee ook de rol van de universitaire bibliotheek. UB's zullen actief worden in de ondersteuning van redacties van juridische tijdschriften. Bibliotheken zullen pro-actiever moeten worden in de wijze waarop informatie over juridische bronnen onder de aandacht gebracht zal worden. Met metadatering van juridische bronnen 'ongeacht de herkomst' (bundeling van publicaties van vele uitgevers en instanties) hebben bibliotheken en documentatiecentra altijd een sterke troef in handen gehad, maar die troefkaart moet nog wel kunnen worden gespeeld. Universitaire bibliotheken en bibliotheken van andere instellingen staan –in deze tijd van digitalisering- onder personele en budgettaire druk om het kennisintensieve metadateren anders in te richten of zelfs te beëindigen. Ingegeven door de gedachte dat met de zoekmachine van Google "alles" te vinden valt lijkt mij dat een gevaarlijke weg.

Een van de andere meest kenmerkende ontwikkelingen is op dit moment het beleid van de overheid rond het 'Open Access' publiceren van wetenschappelijke informatie i.c. het 'gratis beschikbaar stellen' van publicaties van met belastinggeld betaalde docenten en wetenschappelijk medewerkers.

De ontwikkelingen aangaande 'Open Access'

Staatssecretaris Dekker heeft in zijn brief van 15 november 2013 voor wetenschappelijk publicaties de navolgende doelstellingen geformuleerd: 60% Open Access in 2018 en 100% Open Access in 2024.

Dekker legt de nadruk op Open Access via uitgevers, dus via het publiceren in Open Access tijdschriften. Daarnaast heeft hij aangegeven dat er geen extra geld beschikbaar wordt gesteld voor de transitie van klassieke werkwijzen naar digitale werkmethoden. Er worden twee wegen in de brief aangegeven:

1. De Green road:

'De *Green road* is de vorm waarbij de auteur een artikel publiceert in een tijdschrift. Daarnaast neemt de auteur een versie van het artikel op in een gratis toegankelijk elektronisch archief (repository). Er zijn zowel disciplinair georganiseerde digitale archieven als algemene digitale archieven van universiteiten. Het systeem van betaalde abonnementen op "tijdschriften" blijft in stand. Uitgeverijen bedingen vaak embargo-periodes die kunnen variëren van enkele maanden tot enkele jaren voordat een artikel via een elektronisch archief beschikbaar mag worden gemaakt. Tijdens de embargo-periode is alleen de betaalde versie van het tijdschrift toegankelijk via licenties, betaald aan de uitgever. Dit vormt een inkomstenbron voor de uitgeverijen. Bovendien kan de uitgever de auteur beperkingen opleggen waar het gaat om het beschikbaar stellen van de versie van een artikel in het gratis elektronisch archief. Soms mag daar slechts de versie in worden opgenomen waarover nog geen peer review heeft plaatsgevonden.'¹⁶

2. De Golden road:

'De *Golden road* houdt in dat de auteur de uitgeverij betaalt voor publicatie, waarna de uitgeverij het gehele tijdschrift online gratis toegankelijk maakt. Deze vorm noemen we Open Access tijdschriften. De abonnementskosten voor dergelijke tijdschriften, of kosten voor het lezen van een enkel artikel –pay-per-view- vervallen. Hierbij verschuift de betaalverplichting dus van de lezer naar de auteur. In deze variant houdt de auteur de volledige auteursrechten. In sommige Open Access-tijdschriften betreft de peer review alleen de vraag of het onderzoek goed is uitgevoerd, niet of het een relevant onderzoek is, of dat het een wezenlijke bijdrage levert aan de bestaande wetenschappelijke kennis. Dit kan van invloed zijn op de status die dergelijke tijdschriften kunnen verkrijgen.'¹⁷

Open Access is geen afgebakend gebied. Tijdschriften experimenteren met verschillende vormen van beschikbaarstelling van hun artikelen. Soms kan de lezer een gratis artikel online lezen, maar blijven de andere artikelen voor hem of haar achter de betaalmuur voor abonnementen. De uitgevers doen pogingen om wetenschappelijke auteurs tegemoet te komen, door ze toe te staan hun publicaties in repositories van de eigen universiteit te plaatsen. Maar de uitgeverijen willen ook hun businessmodel overeind houden en trachten de uitgeversversie van het artikel als belangrijkste informatiedrager te zien. Voor het citeren of verwijzen naar een artikel, betekent dat nog steeds dat de referenties naar de uitgeversversie moeten verwijzen. Dat is geen eenvoudige kwestie omdat Google bijvoorbeeld vooralsnog geen onderscheid maakt tussen een repository-versie of een uitgeversversie.

De richtingen tussen de twee opties is duidelijk: universiteiten, NWO, KNAW, VSNU, Vereniging Hogescholen en NFU en de koepels, hebben belang bij Open Access, want zij willen de researchresultaten verspreiden en de toegang tot wetenschappelijke publicaties uit andere landen openhouden. Uitgevers vinden het belangrijk dat zij een renderend economische model willen nastreven, terwijl de overheid zonder extra investeringen wetenschappelijke kennis beschikbaar wil stellen. Het mag niet meer gaan kosten volgens de VSNU, maar we willen wel belangrijke stappen zetten in het verwezenlijken van "Open Access goud". Goud lijkt op korte termijn niet haalbaar, voorlopig zal 'Groen' de doorslag geven.^{18 19}

---

¹⁶ Brief Staatssecretaris Dekker, 15 november 2013.

¹⁷ Brief Staatssecretaris Dekker, 15 november 2013.

¹⁸ <http://www.vsnu.nl/openaccess>

Platform Openbare Commentaren

Het Platform Openbare Commentaren (POC) is een initiatief van enkele grote advocatenkantoren die verenigd zijn in de PAUC.²⁰ De Stichting PAUC Overleg richt zich op de kennis- innovatieve ontwikkelingen voor de praktijkjuristen. Wil het POC levensvatbaar blijken, dan zal het de juridische content moeten uitbreiden, niet enkel commentaren op rechtspraak en regelgeving, maar ook artikelen en annotaties zal men digitaal beschikbaar moeten gaan stellen.

Het Platform Open Commentaren (POC) zal samenwerking moeten zoeken met faculteiten van de verschillende universiteiten, met de wetenschappelijke bureau's van grote advocatenkantoren en de Hoge Raad. De inhoudelijke kant blijft een zaak voor de wetenschap en de rechtspraak. Daar komt bij dat publiceren ook aandacht vraagt voor de technische kant van het uitgeven van publicaties. Maar er zijn meer vragen: wie gaat de belangrijke commentaren schrijven? Is de diversiteit van auteurs te garanderen? Hoe is de samenwerking geregeld met de auteurs in de rechtspraak? Zijn rechtenfaculteiten bereid te investeren in Open Access? Kunnen zij de facultaire auteurs enthousiasmeren hun werkzaamheden af te stemmen op het platform?

Samenvattend

De informatietechnologie staat niet stil, al reeds ontwikkelde instrumenten krijgen een nieuwe context met meer mogelijkheden (Robotisering; heten straks alle advocatenkantoren *Watson&Watson jr ., sponsored by IBM of Mrs. A.N. Droid c.s. powered by Google?*). De informatie-overvloed maakt het noodzakelijk dat gebruikers beter weten welke informatie waar is opgeslagen, hoe die bereikbaar is en hoe die voor en door alle partijen zelf geanalyseerd kan worden (Sedona principes). Juridische informatievaardigheden moeten voortdurend beoefend worden, om de veranderingen en nieuwe mogelijkheden in te passen in de gebruikte zoekstrategieën. De beschikbare informatie neemt exponentieel toe. Overzicht creëren en houden wordt één van de belangrijkste instrumenten om het juridische belang te verdedigen. Zowel advocaat als rechter hebben groot belang bij het ontwikkelen van inzicht in de digitalisering van de rechtspraak. De wetgeving vereenvoudiging en digitalisering procesrecht voortvloeiend uit het Programma Kwaliteit en Innovatie KEI maakt het ontwikkelen van inzicht door juristen zelfs onontkoombaar. De kinderziekten in de pilots KEI worden met grote spoed technisch uitontwikkeld en de cursusmachine zal spoedig op volle toeren draaien. De toegang tot juridische informatie zal in de komende periode drastisch wijzigen. Samenwerken door auteurs, uitgevers, universiteiten en academische instituten, rechterlijke instanties en advocaten- en notariskantoren in de rechtspraak is het 'parole'.

---

¹⁹ http://www.vsnu.nl/nl_NL/nieuwsbericht/nieuwsbericht/268-verlenging-contract-wolters-klower-zonder-open-access.html

²⁰ Stichting PAUC Overleg is samengesteld uit twee organisaties, te weten het Platform Advocatenkantoren Uitgevers Contacten (PAUC) en Stichting Het Overleg. Het PAUC komt voort uit een subcommissie van de Commissie Uitgeverscontacten (CUC), die in 1992 is ontstaan. Omdat er behoefte was aan een bredere vertegenwoordiging vanuit de beroepsgroep van informatieprofessionals in het overleg met juridische uitgevers en productleveranciers, is in 2002 het PAUC opgericht. Stichting Het Overleg is in 2000 opgericht met het doel de vakbekwaamheid te verhogen door het aanbieden van scholing- en themabijeenkomsten aan kennismanagers, bibliothecarissen, know-how medewerkers en documentalisten die werkzaam zijn binnen de advocatuur en het notariaat en rechtsbijstandsverzekeraars. Stichting Het Overleg en PAUC zijn per 1 juni 2012 opgegaan in de nieuwe stichting PAUC

Tot slot

Op 10 juni 2016 vergaderde de Nederlandse Juristen Vereniging (NJV) over een aantal interessante preadviezen gebundeld onder de titel *Homo Digitalis*²¹. Al geheel in lijn met mijn betoog zijn de pre-adviezen Open Access beschikbaar op de website van de NJV; het valt te downloaden op uw eigen “device”.

---

²¹ <http://njv.nl/preadviezen/preadviezen-2016/>

Homo Digitalis : Privacy voor de homo digitalis : Data-gestuurde intelligentie in het strafrecht : Privaatrecht voor de homo digitalis : eigendom, gebruik en handhaving : Wordt de homo digitalis bestuursrechtelijk beschermd?

Moerel, E.M.L. [Lokke] ; Prins, J.E.J. [Corien] ; Hildebrandt, M. [Mireille] ; Tjong Tjin Tai, T.F.E. [Eric] ; Zwenne, G.J. [Gerrit-Jan] ; Schmidt, A.H.J. [Aernout]
Preadvies,Boeken (totaal)

Kluwer

2016

V, 385

Handelingen Ned Juristen-Vereniging NJV

2016-1